

УДК 504.064.3(477-22)

ДО ПИТАННЯ СОЦІО-ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Рідей Н.М. – д.пед.н., професор,
Кучеренко Ю.А. – аспірант, НУБіП України

Постановка проблеми. Перехід до стійкого розвитку потребує відповідного екологічного мислення, нових підходів до розробки соціально-економічної стратегії держави, що спирається на цільові орієнтири - індикатори, які виражаються через кількісні показники якості життя населення, рівня економічного розвитку та екологічної безпеки.

Моніторинг є інформаційним базисом концепції стійкого розвитку й свого роду початковою функцією управлінського циклу. Система моніторингу повинна в інформаційному плані забезпечити організацію, концентрацію необхідних інформаційних потоків і поліпшити спостереження за багатьма процесами й явищами. Не підлягає сумніву той факт, що ефективність управління будь-якими системами однозначно залежить від якості інформаційного забезпечення. Для прийняття раціональних управлінських рішень будь-яким особам і органам влади важливі аналіз і прогнозування динаміки показників різних сфер життєдіяльності. Негативні тенденції, що відбуваються в розвитку складної системи «людина - природа - суспільство», підвищують актуальність як екологічного, так і соціально-економічного моніторингу [1].

Стан вивчення проблеми. В словнику-довіднику за редакцією Н. Гриценка, моніторинг, який використовується для вивчення суспільних явищ і процесів, називається *суспільним*. Відповідно, моніторинг явищ і процесів, що відносяться до соціальної сфери, називається *соціальним моніторингом*.

Наукові принципи соціальних моніторингових досліджень виокремив О. Кириленко, а саме: достовірність, адекватність інформації, її систематизація та узагальнення; дотримання логіки побудови наукових висновків; пошук і визначення сталих та змінних якостей об'єкта; виявлення зв'язків між причиною та наслідками; моделювання явищ і процесів, що вивчаються; поєднання теоретичного та емпіричного аналізу, фундаментального та прикладного рівнів дослідження; принципи репрезентативності, верифікації, систематичності та лонгitudності; використання порівняльного аналізу; використання математико-статистичних процедур обробки та інтерпретації отриманої інформації; формулювання висновків та рекомендацій, що мають теоретичне та практичне значення.

Методами соціологічного дослідження виділяють спостереження: психологічні - групове тестування і соціометрія як технології дослідження проблем малих соціальних груп; медичні - загальна та спеціальні форми медичного діагностично-лікувального моніторингу; політико-правові - моніторингові дослідження політичних настроїв, політичних орієнтацій та ідеалів; управлінські - як інформаційно-аналітичний процес, як алгоритм прийняття управлінських рішень «планування-організація-контроль-планування» [2].

Основними правилами проведення соціального моніторингу є: проведення соціологічних опитувань і статистичного спостереження на одних і тих же територіях або адміністративних одиницях; узгодженість термінів збору соціологічних і статистичних даних; одноманітність висхідних форм для одержання даних; відпрацювання критеріїв кореляції соціологічних і статистичних даних; наявність, збереження і поповнення єдиного банку соціальної інформації [3].

Ефективний розвиток сільських територій можливий лише за умов спрямування соціально-економічної політики сільськогоспо-дарських підприємств на формування відповідних передумов для підвищення якості життя селян за рахунок ефективного виробництва в усіх формах господарювання. Це вимагає сучасної реальної ситуації на Україні та її постійного діагностування в регіонах та підприємствах; вчасного виявлення і достовірного оцінювання проблем, які виникають та встановлення чинників, що до них спонукають. Володіння об'єктивною інформацією про наслідки соціально-економічного реформування дає змогу оцінювати його ефективність, розробляти заходи щодо коригування для подальшого вдосконалення у ході моніторингу соціально-економічної діяльності суб'єктів аграрного господарювання.

Тому, метою соціально-економічного моніторингу сільських територій є поглиблене вивчення поточного стану і тенденцій розвитку рівня життя сільського населення, окремих його складових для прийняття управлінських рішень, прогнозування та моделювання ефективних змін у перспективі. Актуальність і необхідність моніторингу місцевого рівня передбачає значний обсяг соціально-економічної інформації для розробки програм соціально-економічного розвитку окремих сільських поселень, для забезпечення позитивної динаміки рівня життя селян.

Для досягнення мети і здійснення повноцінних оцінки, аналізу та прогнозування рівня життя сільського населення М. Татаревська наголошує на тому, що даний моніторинг має включати показники цілей, ресурсів та результатів їх ефективності.

За умов діагностики даних груп показників соціально-економічний моніторинг рівня життя сільського населення слугуватиме невід'ємною ланкою ефективного функціонування механізму управління рівнем життя селян, а його результати демонструватимуть дійсне відношення влади до розв'язання питання низького рівня життя сільських мешканців [4].

Процес моніторингу соціально-економічної діяльності здійснюється за схемою в ланцюгу етапів: соціально-демографічні та міграційні процеси → зайнятість і ринок праці → соціально-трудова процеси на підприємствах → умови й охорона праці → доходи і рівень життя населення → соціально-психологічний клімат у трудових колективах.

Моніторинг соціально-економічної діяльності сільськогоспо-дарських підприємств ґрунтується на вирішенні завдань: методичних (науково-методичне забезпечення структури і системи показників моніторингу та методів діагностики, що дають змогу отримувати надійні результати), наукових (дослідження трудових відносин, рівня та якості життя населення, оцінок, установок і поведінки людей, змін у соціальній структурі суспільства, розробка прогнозів) та інформаційних (збір, аналіз, систематизація інформаційних даних) [5].

Для розробки заходів, спрямованих на усунення негативних наслідків втручання людини в навколишнє природне середовище і поліпшення екологічної ситуації, застосування методів оптимізації природокористування з одержанням достатньої кількості продукції при одночасному збереженні довкілля необхідна організація екологічного моніторингу.

Екологічний моніторинг - система спостережень, збирання, опрацювання, передавання, аналізу, прогнозування і збереження інформації про стан навколишнього природного середовища та зміни його природних і природно-антропогенних комплексів, ресурсів і процесів з метою раціонального природокористування і природовідтворення. Термін набув поширення після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища (Стокгольм, 1972) Він ґрунтується на загальних екологічних законах і принципах, застосовує загальнонаукові методи досліджень та спеціальні методи одержання інформації про хімічні, фізичні та біологічні властивості компонентів довкілля. Об'єктами екологічного моніторингу залежно від цілей, завдань, об'єктів, методів і масштабів досліджень є сфери навколишнього середовища (атм-, гідро-, літо-, біосфери вцілому або їхні компоненти); території (регіони, райони, ландшафти, басейни річок тощо); галузі виробництва і об'єкти господарської діяльності; процеси діяльності (екологічні управління, політика, освіта, нормування, підприємництво тощо). За просторово-часовими підходами може бути - наземним (контактним) і дистанційним (космічним, авіаційним).

В Екологічній енциклопедії за редакцією А. Толстоухова, на основі трактувань учених поняття екологічного моніторингу, Г. Білявський узагальнив і систематизував за аналізом робіт Ю. Ізраєля, В. Медведєва, В. Лактімова, О. Бондар, О. Тараріко, Є. Варламова, М. Ашихміна, М. Клименка, А. Прищепи, А. Вознюка.

Програми спостережень формуються за принципом вибору пріоритетних (що відображають групу явищ, процесів або речовин) характеристик. Визначення пріоритетів при організації систем моніторингу залежить від мети і завдань конкретних програм [6].

Актуальність і невідкладність вирішення проблем моніторингових досліджень полягають в тому, що хоча й існує низка відомчих спостережень систем за станом довкілля, але вони не зведені в єдиний комплекс і не можуть ефективно виконувати узагальнюючу функцію оцінки стану і рівня використання ресурсів, з тим щоб прогнозувати зміни і розробляти рекомендації для прийняття управлінських рішень щодо оптимізації господарської діяльності і природокористування в окремих регіонах [7].

Екологічний моніторинг складається з багатьох різноманітних методів спостереження, збору необхідних параметрів-характеристик стану середовища та їх обробки. Усю сукупність цих методів можна поділити на такі основні напрями: методи реєстрації та оцінки якості стану середовища (біомоніторинг, дистанційний моніторинг та ін.); методи кількісного обліку організмів і методи оцінки біомаси, продуктивності рослин і тварин (біологічний моніторинг); вивчення особливостей впливу різних екологічних чинників на життєдіяльність організмів (лабораторні методи дослідження); методи марематичного моделювання екологічних явищ і процесів, екосистем; створення геоінформаційних систем і технологій для розв'язання екологічних проблем; комплексний

еколого-економічний аналіз стану різних об'єктів; геоecологічні і геофізичні методи дослідження; технологічні методи дослідження; медико-екологічні методи дослідження; методи екологічного контролю: екологічна експертиза, екологічний аудит, екологічна паспортизація та ін. [8].

Комплекс екологічного моніторингу має такі підсистеми - геосферну (передбачає оцінку стану і прогнозування змін в літосфері, геофісфері, геоморфосфері, гідросфері, атмосфері), геохімічну (включає дослідження й інвентаризацію джерел забруднення, встановлення об'ємів викидів і скидів, вивчення хімічного складу повітря, опадів, ґрунтів, наземної і водної рослинності, поверхневих і підземних вод, донних відкладів) і біологічну (вивчає стан рослинності за візуальними симптомами пошкодження листя, розвитку епіфітних лишайників на деревах, динаміки змін видів рослин і структури рослинних угруповань під впливом природних і антропогенних факторів) [7].

Соціально-екологічний моніторинг - це новий, вкрай не обхідний елемент в системі комплексного екологічного моніторингу, якому до останнього часу не приділялось належної уваги. Відповідно до положень Орхуської конвенції, яку Україна підписала у 1998 році, соціально екологічний моніторинг має зайняти належне йому чільне місце в цій системі.

Принципами соціально-екологічного моніторингу є: комплексність - одночасний контроль за всіма групами показників, які відображають найбільш суттєві особливості варіативності екосистем; безперервність - передбачає періодичність спостережень кожного соціально-екологічного показника з урахуванням можливих темпів і інтенсивності його змін; єдність мети і завдань досліджень, які проводяться під єдиним науково-методичним керівництвом; системність досліджень, тобто одночасне дослідження блоку компонентів; достовірність досліджень; одночасність спостережень за системою об'єктів [9].

Для розвитку агроecосистем України важливою ланкою є організація системи *агроecологічного моніторингу* (далі - АЕМ), завданням якого є збирання, опрацювання, накопичення та передача інформації про стан агроecосистеми та динаміки зовнішніх чинників, які впливають на її структурно-функціональні показники, з наступним аналізом інформації, моделюванням і прогнозуванням можливих сценаріїв розвитку у часі і просторі, обґрунтуванням управлінських рішень щодо збереження та відновлення основних природних ресурсів - ґрунтів, води і біоти, удосконалення систем землекористування і агротехнологій та отримання сільськогосподарської продукції високої якості [10].

В словнику-довіднику за редакцією О. Фурдичка, АЕМ - система спостережень за станом складових довкілля, що організована у часі та просторі з метою раціонального землекористування та оптимізації технологій, мінімізації шкодочинних наслідків їх застосування. Як багатоцільова інформаційна система він містить такий склад завдань: регулярні спостереження у чітко визначених місцях і формування банку даних стану довкілля; комплексна оцінка сучасного стану агроугідь; встановлення основних факторів, що обмежують агровиробничий та агроecологічний рівень функціонування агроландшафтів; поліваріантне прогнозування щодо оптимізації їх управління і технологій з метою забезпечення екологічної безпеки та економічної ефективності господарювання.

АЕМ є важливою складовою загальної системи моніторингу і являє собою загальнодержавну систему спостережень та контролю за станом і рівнем

забруднення агроєкосистем (і суміжних з ними середовищ) в процесі інтенсивної сільськогосподарської діяльності.

Основна мета його - створення високоефективних, екологічно збалансованих агроценозів на основі раціонального використання і розширеного відтворення природно-ресурсного потенціалу, грамотного застосування засобів хімізації і т. д.

Також до завдань АЕМ входять: організація спостережень за станом агроєкосистем; отримання систематичної об'єктивної та оперативної інформації за регламентованим набором обов'язкових показників, що характеризують стан і функціонування основних компонентів агроєкосистем; оцінка одержуваної інформації; прогноз можливої зміни стану даного агроценозу або системи їх у найближчій і віддаленій перспективі; вироблення рішень і рекомендацій; консультації; попередження виникнення екстремальних ситуацій та обґрунтування шляхів виходу з них; спрямоване управління ефективністю агроєкосистем.

У АЕМ виділяються дві взаємопов'язані по інформаційній базі підсистеми наукову та виробничу. Науковою базою підготовки вихідних даних для застосування технологічних рішень є *полігонний агроєкологічний моніторинг*. Такий моніторинг може здійснюватися на ділянках тривалих дослідів, постійних ділянках стеження, реперних точках за умови оснащення сучасними приладами і обладнанням. Виробнича система включає моніторинг всіх використовуваних сільськогосподарських площ країни за порівняно невеликого набору показників дозволяє отримати надійну систему строкових характеристик.

Єдина система АЕМ дозволяє зосередити зусилля різних організацій для всесторонніх спостережень і подальшої просторової оцінки екологічного стану земель та інших базових елементів агроєкосистем. На цій основі можлива розробка достатньо об'єктивної системи інформації для вирішення короткочасних і довготривалих агроєкологічних завдань [11].

Об'єктом АЕМ є клас природно-антропогенних систем - агроєкосистеми, які є цілісними сполученнями природних елементів (рельєфу, ґрунтів, біоти, водних об'єктів) і антропогенних чинників. Вони створюють відносно однорідні ділянки території з визначеним типом взаємозв'язків та взаємодій елементів, що входять до неї. В основу просторової організації АЕМ покладено агроєкологічне районування території України.

Для вирішення завдань АЕМ необхідне всебічне врахування біотичних і абіотичних факторів, тому агроєкологічний моніторинг буде складатися із окремих моніторингових систем: абіотична - включає спостереження, оцінку, прогноз антропогенних змін стану абіотичних складових агроєкосистеми, відповідних реакцій на антропогенну дію, встановлення екологічної ефективності сільськогосподарського використання земель; кінцевим результатом є оцінка і прогноз такого стану агроєкосистем, який забезпечує їх екологічну рівновагу; включає моніторинг землекористування, агрохімічний, екотоксикологічний та радіоекологічний моніторинг; біотична - комплексу спостережень за станом біотичної складової агроєкосистеми, її реакцією на антропогенні дії, відхилення від нормального, природного стану на різних рівнях (від молекулярного до угруповань); включає фітобіотичний моніторинг, зообіотичний, мікробіологічний, фітовірусологічний, популяційно-генетичний моніторинг [10].

Основними принципами АЕМ є: комплексність, тобто одночасний контроль за трьома групами показників, що відображають найбільш суттєві особливості варіабельності агроєкосистем (показники ранньої діагностики змін; показники, що характеризують сезонні або коротко термінові зміни; показники довгострокових змін); безперервність контролю за агро-єкосистемами, що передбачає сувору періодичність спостережень за кожним показником з урахуванням можливих темпів та інтенсивності його змін; єдність цілей і задач досліджень, проведених різними фахівцями (агрометеорології, агрохіміками, гідрологами, мікробіологами, ґрунтознавцями і т. д.) за узгодженими програмами під єдиним науково-методичним керівництвом; системність досліджень, тобто одночасне дослідження блоку компонентів агроєкосистеми: атмосфера - вода - ґрунт - рослина – тварина - людина; достовірність досліджень, що передбачає, що точність їх повинна перекривати просторове варіювання, супроводжуватися оцінкою вірогідності відмінностей; одночасність (суміщення, спряженість) спостережень за системою об'єктів, розташованих у різних природних зонах [12].

Локальний агроєкологічний моніторинг проводять у виробничих умовах в дослідно-показових і базових господарствах, розташованих в основних ґрунтово-кліматичних регіонах країни. У його завдання входять: проведення систематичних спостережень за станом основних компонентів агроєкосистеми (ґрунт - вода - рослина) під впливом інтенсивного застосування засобів хімізації; оцінка і прогноз змін стану названих компонентів залежно від техногенних навантажень; вивчення та оцінка високоефективних екологічно безпечних технологічних прийомів в землеробстві та розробка заходів щодо їх широкому застосуванню у виробничих умовах. В системі локального моніторингу проходять апробацію основні технологічні рішення, отримані на полігонних об'єктах.

Суцільний агрохімічний моніторинг здійснюють установи періодично (через 5 ... 15 років), які обстежують стан ґрунтового покриву України. За даними обстежень складають картограми і карти, виявляють антропогенні, техногенні, ерозійні та інші зміни властивостей ґрунтів і стану ґрунтового покриву, дають всебічну характеристику землекористування господарств та рекомендації щодо його поліпшення.

При суцільному агрохімічному моніторингу передбачають також щорічну комплексну діагностику мінерального живлення по основних етапах організації. Для проведення моніторингу на типових за ґрунтовым покривом полях з різною інтенсивністю хімічних навантажень виділяють реперні майданчики, на яких вивчають динаміку широкого набору показників для подальшої екологічної оцінки застосовуваних технологій. Фонові ділянки, спостережні майданчики організують і на найближчих ґрунтових аналогах, що не піддаються антропогенному впливу (цілина, поклад, природні угіддя). Найбільш перспективний напрямок проведення суцільного виробничого агроєкологічного моніторингу - дистанційна аерокосмічна зйомка [11].

Зважаючи на вище викладене зауважимо, що питання моніторингу сільських територій потребують систематизації теоретичної бази з врахуванням важливих складових систем їх синергічної єдності в агросфері - соціальної, економічної, екологічної.

Методика досліджень. Для вирішення поставлених нижче завдань, реалізації мети дослідження було використано *методи дослідження*: теоретичні –

аналіз і синтез, які дозволили визначити спеціальну літературу та узагальнити питання соціо-економіко-екологічного моніторингу сільських територій. *Мета* - формування методологічних основ понятійно категоріального соціо-економіко-екологічного дослідження сільських територій для визначення їх потенціалу. *Об'єкт* - вивчення теоретичного тлумачення структурно-функціональних складових систем спостереження за соціо-економіко-екологічним потенціалом сільських територій. *Завдання* - провести аналіз теоретичних аспектів соціо-економіко-екологічного моніторингу у наукових і методичних літературних джерелах. Побудувати структурно-логічну схему розробки систем екологічного, економічного, соціального моніторингу. Розробка структурно-функціональної схеми соціо-економіко-екологічного моніторингу. Визначити мету, об'єкти, завдання та конкретизувати види соціо-економіко-екологічного моніторингу сільських територій.

Результати досліджень. У ході аналізу теоретичного тлумачення структурно-функціональних складових систем спостереження за соціо-економіко-екологічним станом сільських територій, встановлено відсутність узгоджених наукових точок зору щодо формулювання мети, об'єктів, завдань соціо-економіко-екологічного моніторингу сільських територій (далі - СЕЕМст), а також виокремлення його видів і формулювання як єдиної теоретичної диференції. Тому, нами сформульовано нижче перелічені поняття.

Для усвідомлення взаємин систем екологічного, економічного, соціального моніторингу розроблена структурно-логічна схема (Рис.1) яка включає власне визначення систем моніторингу, мету, об'єкти, завдання, види кожної зокрема.

Для встановлення синергічної єдності соціально-економічної і соціально-екологічної систем моніторингу розроблено структурно-функціональна схема соціо-економіко-екологічного моніторингу (Рис.2). Вона відображає сформульовані авторами визначення, мету, об'єкти, завдання, види соціо-економічного, соціо-екологічного та соціо-економіко-екологічного моніторингу.

Мета СЕЕМст формування наукової методології дослідження (науково-методичного, інформаційно-програмного комплексу, мережі) життєзабезпечуючої (середовище-формуючої і виробничої) системи агросфери для підвищення якості життя сільського населення, агровиробників, людей вцілому на основі збереження й відновлення її природноресурсного соціо-економіко-екологічного потенціалу, життєзабезпечення і захисту людини та агровиробничих засобів у соціо-сприятливому, економічно ефективному й еколого безпечному (комфортному) стані для задоволення потреб нинішнього покоління і його нащадків.

Об'єктами СЕЕМст є: агросфера, геосистеми, агроєко-системи, соціоекосистеми, агроландшафти, агробіоценози; агро-садиби сільські населені пункти, сільські території, сільська місцевість, сільськогосподарські галузі виробництва, види природокористування; соціо-економіко-екологічні ситуації, стан, процеси, тенденції, пріоритети, плани, програми, прогнози, моделі розвитку.

Завданнями СЕЕМст є: регулярні, оперативні спостереження за соціо-економіко-екологічним станом і розвитком наземних та водних геосистем, агроєкосистем, соціоекосистем агросфери у науково дослідницькій мережі дослідження сільських територій, місцевості, населених пунктів (в тому числі аграрних секторів економіки, власних агросадиб, сіл); формування геоінформаційних банків даних системного аналізу якості соціо-економіко-

екологічного стану і потенціалу сталого розвитку агросфери (вцілому та їх складових); комплексне соціо-економіко-екологічне оцінювання територій, об'єктів (і суб'єктів) виробничої, соціально-побутової, рекреаційної та агротуристичної діяльності в агросфері для встановлення життєвого потенціалу агротериторіальних структур; контроль, передбачення і запобігання ризикам та виникнення небезпек, які обмежують або загрожують ефективному соціо-економічному екологічнобезпечному (оптимальному за потенційними можливостями) агровиробничому рівню функціонування наземних і водних екосистем, безпеки життя в агросфері (також рівню якості життя живих організмів, мешканців і трудівників села); стратегічне і поліваріантне прогнозування і моделювання потенційно можливих сценаріїв перспективного розвитку сільськогосподарських територій, різного рівня системно-функціональної організації агроекосистем; розробка науково обґрунтованих планів і рекомендацій щодо оптимізації управління, технологічного й інформаційно-програмного забезпечення сталого розвитку агросфери; встановлення пріоритетів безпеки і якості функціонування агроекосистем (включаючи території, поселення людей) за індикаторами (соціальними, економічними, екологічними, інституційними) сталого розвитку для вироблення геополітичних рішень зі збереження відповідного відтворення ресурсів навколишнього природного середовища задіяних у сільськогосподарській діяльності, забезпечення якості життя, соціальних і екологічних стандартів в агросфері.

Види СЕЕМст: виробничо-господарський - структурно-функціональний за цільовим призначенням (для дослідження конкурентоздатності і спроможності, ефективності, раціональності, оптимальності організації виробничих і господарських структур); географічно-просторовий - геосистемний за системно-структурною організацією (мережевий, інформаційний, адміністративно-територіальний для спостереження за геопросторовими системами); суспільно-історичний – генезисний за епохами та етапами розвитку (динамічний для еволюційних часових досліджень історичного розвитку цивілізації); природно-антропогенний - дольовий за впливом (взаємо експлуатаційний для встановлення вагомості природних і антропогенних чинників); природно-ресурсний - нативний за скупною ресурсною спроможністю (вихідний, потенціальний і ефективний для спостереження за станом і розвитком екосистем); екосистемний - геосферний за сферами та системами (буферний, наземних і водних природних та антропогенно змінених екосистем, антропосферний - агро-, соціо-, техно-, урбо- та ін. для дослідження систем різного рівня організації і поширення); галузевий - спеціальний за видами діяльності (спеціалізований для діагностування ефективності господарювання галузей); геополітичний - політико-управлінський за видами політики і рівнями управління (організаційно-управлінський для встановлення значущості геополітичних рішень у перспективному суспільному розвитку); науково-інноваційний - методологічний за нормативно-правовим методичним, інформаційно-програмним забезпеченням та технічним регулюванням (експертний для стандартизації досліджень та формування експертних заключень); культурологічний - ідентифікаційний за видами культурної спадщини (соціально-побутовий, етнографічний для досліджень культурних взаємин).

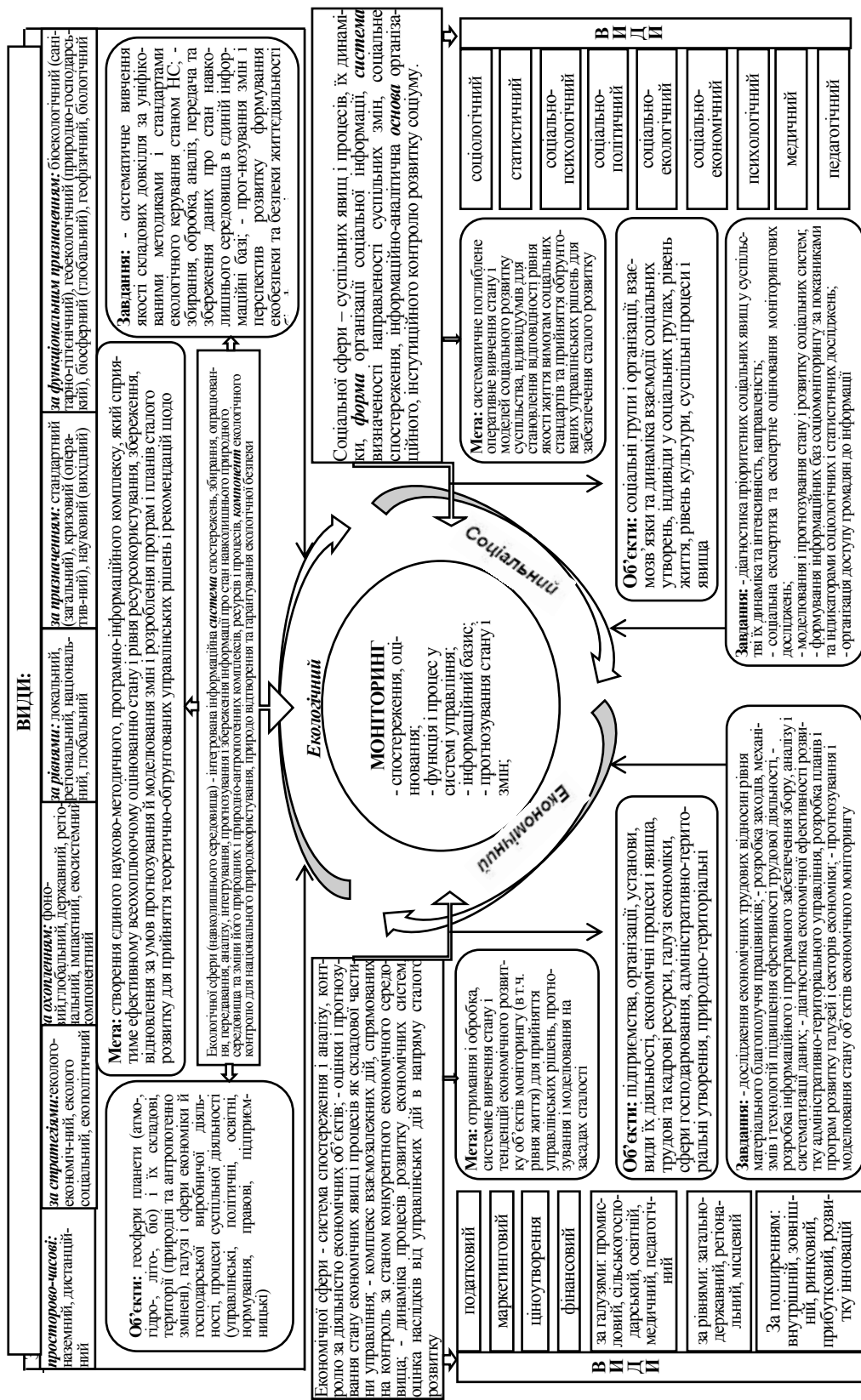

Рис 1. Структурно-логічна схема розробки систем екологічного, економічного, соціального моніторингу (власна розробка)

Висновки. Отже, враховуючи аспекти теоретичного аналізу, формулюємо поняття у авторському трактуванні, а саме: соціо-економіко-екологічний моніторинг сільських територій, місцевості, населених пунктів – це спостереження (інтегроване, системне, оперативне, регулярне) за станом об'єктів моніторингу; системний аналіз соціо-економіко-екологічних ситуацій, їх специфіки і динаміки; оцінювання їх соціо-економіко-екологічного потенціалу рівня можливих трансформацій, направленості, тенденцій, пріоритетів сталості; процес управління і функція контролю при плануванні, проектуванні, програмному науково-методичному забезпеченні сталого розвитку агросфери; система геоінформаційних баз даних показників і параметрів якості навколишнього середовища й безпеки життєдіяльності наземних та водних природно-антропогенних агроecosystem; науково-методичний комплекс, мережа дослідження територій і поселень агросфери, сільських громад, працівників; методологія прийняття геополітичних управлінських рішень щодо соціо-економіко-екологічної оптимізації, раціонального природо-користування, сільського господарювання; прогнозування і моделювання стану та розвитку сільських територій для усунення ризиків, небезпек та їх деградації, гарантування сталого ресурсоощадності і її відновлення, збереження біорізноманіття, соціально-економічного благополуччя, екологічної комфортності агроecosystem з метою формування якості життя селян та їх нащадків нині й у перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Основи стійкого розвитку : навч. посіб. / за заг. ред. д.е.н, проф. Л. Г. Мельника. - Суми : ВТД «Унів. кн.», 2005. - 654 с.
 2. Кириленко О. М. Навчальна програма дисципліни «Соціальний моніторинг» (для магістрів). - К. : МАУП, 2004. - 24 с.
 3. Піча В. М. Соціологія : загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти України / В. М. Піча. - К. : Каравела, 2000. - 248 с.
 4. Соціально-економічний моніторинг рівня життя сільського населення: необхідність запровадження і розвитку / М. С. Татаревська [Електронний ресурс]. - Режим доступу : URL : http://www.confcontact.com/Okt/18_Tatar.php
 5. Галіцин В. К. Моделі та технології систем моніторингу в економіці : автореф. дис. на здобуття ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.03.02 «Економіко-математичне моделювання» / В. К. Галіцин. - Київ, 2001. - 31 с.
 6. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника та к.е.н., проф. М. К. Шапочки. - Суми : ВТД «Університетська книга», 2005. - 759 с.
 7. Екологія : підручник / [С. І. Дорогунцов, К. Ф. Коценко, М. А. Хвесик та ін.]. - К. : КНЕУ, 2005. - 371 с.
 8. Царик Т. Є. Основи екології : навч. посіб. / Т. Є. Царик, В. В. Файфура. - Тернопіль : Економічна думка, 2003. - 208 с.
 9. Моніторинг довкілля: підручник / [Боголюбов В. М., Клименко М. О., Мокін В. Б., Прилипко В. А. та ін.]; під ред. В. М. Боголюбова. - [2-е вид., перероб. і доп.]. - В. : ВНТУ, 2010. - 232 с.
-

10. Патики В. П. Перспективи використання, збереження та відтворення агро-біорізноманіття України / Патики В. П., Соломаха В. А., Бурда Р. І. - Київ : Хімджест, 2003. – 256 с.
11. Агроекологія / Р. М. Алексахин, А. В. Голубев и др.; под ред. В. А. Черникова, А. И. Чекереса. - М.: Колос, 2000. - 536 с.
12. Агроекологічний моніторинг [Електронний ресурс]. - Режим доступу : URL : <http://ukrbukva.net/51099-Agroekologicheskiiy-monitoring.html>

УДК 332.02:504.03

СТРАТЕГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕСУРСНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Самойлик М.С. – к.е.н., доцент, Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Постановка проблеми. Проблема забезпечення ресурсно-екологічної безпеки (РЕБ), підвищення ефективності використання природно-економічного потенціалу території є однією з пріоритетних для кожного регіону України. Формування ефективної ринкової економіки у регіонах потребує вирішення проблем між цілями розвитку соціально-економічної системи та негативними наслідками від її дії на довкілля з урахуванням впливу дестабілізуючих факторів. У такому аспекті формування інноваційних комплексних підходів до забезпечення ресурсно-екологічної безпеки регіонів, формування стратегій підвищення ефективності управління первинними та вторинними ресурсами на основі економічних моделей і механізмів стає одним з пріоритетних завдань регіонального розвитку.

Стан вивчення проблеми. Значний внесок у розроблення теоретичних і методологічних засад збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів зробили Б. Буркинський, В. Степанов, С. Харичков [1], В. Волошин, В. Трегобчук [2], Б. Данилишин, А. Степаненко [3], М. Долішній [4], С. Дорогунцов, М. Хвесик [5], В. Онищенко, О. Комеліна [6] й інші фахівці. Фундаментальним дослідженням взаємодії суспільства і природи присвячені праці В. Вернадського, О. Клименка, Л. Мельника, Ю. Одума, С. Подолінського, Н. Реймерса, М. Руденка, Дж. Форестера та інших науковців. У той же час залишаються для наукового пошуку питання щодо формування комплексних підходів до забезпечення ресурсно-екологічної безпеки регіонів, основаних на розробці інноваційної методології розвитку регіональної соціально-економічної системи, що забезпечує запобігання погіршення якості екосистем та здоров'я людини при покращенні соціально-економічного стану даної системи через механізм підвищення ефективності використання природно-економічного потенціалу території.

Методика досліджень. Методологічною базою дослідження стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених та нормативно-правові акти у системі забезпечення ресурсно-екологічної безпеки. Методично базою